

de I.A.M.C.R. congresseerde

(parijs, 6-10 september 1982)

jan servaes

Een verslag

Vijfentwintig jaar geleden, in 1957, werd te Parijs de *International Association for Mass Communication Research*, afgekort IAMCR, boven de doopvont gehouden. Om deze 'zilveren' verjaardag de nodige luister bij te zetten, waren meer dan 400 zgn. communicatiewetenschappers uit een veertigtal landen opnieuw naar de 'ville lumière' afgezakt om er over het thema *Communicatie en democratie* van gedachten te wisselen.

Hoewel het in Leicester gevestigde IAMCR-secretariaat beweert zowel in Noord als Zuid, in Oost en West op de nodige aanhang te kunnen rekenen, leek het een westers onderonsje te zullen worden. Het gros van de deelnemers was immers uit de Verenigde Staten en West-Europa afkomstig. Alleen België viel hier met zijn driekoppige delegatie uit de toon. Dé grote afwezige vormde evenwel de Derde Wereld. Vooral de onderzoekers uit Zwart-Afrika en Azië konden op de vingers van een hand geteld worden. Deze ondervertegenwoordiging vanwege de Derde Wereld werd door de organisatoren geweten aan de door de crisis snel opdrogende fondsen voor dergelijke (luxe-)juitstapjes.

Het congres werd, zoals gebruikelijk, geopend met weinig ophefmakende speeches van François-Xavier Hutin, voorzitter van het Franse organisatiecomité, James Halloran, president van de IAMCR, en Georges Fillioud, Frans minister van Communicatie. De wederzijds uitgewisselde beleefdheidsformules konden achteraf, even traditioneel, weggespoeld worden op de openingsreceptie. Er zouden meer van die toestanden volgen. Meer bepaald iedere congresavond, want achtereenvolgens hadden Jacques Chirac, burgemeester van Parijs, Guy Thomas, directeur van het derde TV-net, en M.J. Robert, rector van de universiteit van Paris II, de eer, en de congresgangers het genoeg om zich op kosten van eerstgenoemden te goed te doen aan de Franse culinaire specialiteiten.

Gelukkig bleek ook tijd ingeruimd voor meer wetenschappelijke activiteiten.

Zo stond tijdens de eerste dag het congressthema 'Communicatie en democratie' centraal. Een dergelijk ruim onderwerp, dat doelbewust gekozen was om geen van de ideologische gezindheden voor het hoofd te stoten, leent zich uitstekend tot algemene en uiteenlopende bespiegelingen. Dit was dan ook het geval, zoals moge blijken uit de titels van de ingediende papers:

- Wolfgang Kleinwachter (Karl-Marx-Universität, Leipzig), *Democratization of international relations in the field of information. Aims, ways and principles of a new international information order (NIIO)*;
- Armand Mattelart (Université de Paris VIII), *Communications in socialist France or the difficulties of articulating technology and democracy*;
- Manuel Parés I Maicas (Universidad Autónoma de Barcelona), *Mass Communication and democracy. The crux of democratization*;
- Rafael Roncagliolo (Instituto Latinoamericana de Estudios Transnacionales, Mexico), *Communication and democracy in the international debate*;
- Majid Tehranian (East-West Communication Institute, Honolulu), *Development theory and messianic ideologies: dependency, communication and democracy in the Third World*;
- Robert White (Centre for the Study of Communication and Culture, London), *Contradictions in contemporary policies for democratic communication*.

Elke spreker bracht het verhaaltje dat men onderhand van hem mocht of kon verwachten, en begon met zijn definitie van 'democratie' en 'communicatie', die in zoverre van deze van zijn collega-sprekers afweek dat elke fundamentele discussie bij voorbaat was uitgesloten. Enkel Robert White slaagde er in om dit abstracte begrippenspel te overstijgen, en wees op coherente en systematische wijze de obstakels aan die een democratisering van de communicatie in de weg staan. Hij was dan ook de vreemde eend in de bijt.

Eigenaardig genoeg ging men in de nabespreking niet op zijn uiteenzetting, maar op deze van de andere inleiders, in. Hier werd een detail bekritiseerd, daar een onjuistheid rechtgezet; men hield zich m.a.w. op de vlakte zoals dat 'onder collega's' betaamt. Veel origineels viel er dan ook niet te noteren.

De daaropvolgende dagen kwamen de secties en werkgroepen samen. Dat waren vooreerst de acht secties die officieel onder de vleugels van de IAMCR opereren: *bibliografie* (met voorzitter Walery Pisarek uit Polen), *communicatietechnologie* (Bill Melody, Canada), *geschiedenis* (Gunter Heidorn, DDR), *internationale communicatie* (Breda Pavlic, Joegoslavië), *recht* (Martin Loeffler, BRD), *politieke economie* (Anker Lund, Denemarken), *professionele educatie* (Yassen Zassoursky, URSS) en *Sociale psychologie* (Olga Linne, Denemarken). Maar terzelfdertijd vonden er ook diverse joint-sessies en meer informele bijeenkomsten plaats, zoals deze over *democratie en informaties* (met Cees Hamelink, Nederland, als voorzitter), *sexerollen en massamedia* (Madeleine Kleberg en Ann-Margrete Wachmeister, Zweden), *sociale consequenties van mediaverandering* (Winfried Schulz, BRD), *journalistieke productie en ontvangersmotivatie* (Gertrude Robinson, Canada), *massacommunicatie-onderzoek in Latijns-Amerika* (Fernando Reyes Matta, Mexico), *media-educatie en mediabewustzijn* (Bruce Horsfield, Oostenrijk), *Communicatie in de Amerika's* (Ramona Rush, USA), *lokale radio en kabeltelevisie* (Erik Nirdahl Svendsen, Denemarken), *democratische communicatie op lokaal niveau* (Kusum Singh, USA), *politieke communicatie* (David Paletz, USA), *publieke participatie en institutionalisatie* (Armand Mattelart, Frankrijk), *jeugd en cultuur* (Deanna Robinson), en *communicatieonderzoek in de USA* (Mary Mander, USA). Alsof dit alles nog niet volstond, waren er ook vergaderingen met zusterorganisaties belegd. In samenwerking met de World Association for Public Opinion Research (XAPOR) werd gediscussieerd over *democratie*.

theorieën voor een mediasamenleving (onder voorzitterschap van Jay Blumler, Engeland) en over *de relevantie van het effectenonderzoek voor een democratie-theorie* (Maxwell McCombs, USA). Ook met de UNESCO vond er een ontmoeting plaats omtrent *nieuwe technologieën, de Derde Wereld en het recht op communicatie* (voorgezeten door Cees Hamelink). De deelnemers waren vrij om autonoom de concrete organisatie en werking van hun werkgroep te bepalen. Meestal vertrokken men van de ingediende papers. Gemiddeld waren er dat een tiental per werkgroep. Aangezien veel vergaderingen op hetzelfde moment doorgingen, was het natuurlijk onbegonnen werk om overal zijn licht op te steken. Maar mits enig improvisatietalent kon men op korte tijd toch heel wat meepikken en (hopelijk) zinvolle contacten leggen. Alleen al hiervoor bewijzen dit soort congressen hun nut.

Uw verslaggever heeft zich voornamelijk op die meetings vertoond, waarvan hij hoopte dat er wat wetenswaardigs over de internationale communicatieproblematiek zou te rapen zijn. Het resultaat kan al met al bevredigend genoemd worden.

Een gedeeltelijke verklaring ligt in het feit dat die mensen die de reeds klassiek te noemen onderzoeksdomeinen op het vlak van productie, distributie, inhoud en impact van de internationale communicatie, zowel op theoretisch als researchvlak, verder blijven expliciteren, nuanceren en/of evalueren, niet in groten getale waren komen opdagen. Gezien het relatief jonge karakter van het internationaal communicatie-onderzoek blijven hun bijdragen ongetwijfeld waardevol. Voor originele én vernieuwende ideeën moet men evenwel elders terecht.

Het is hier niet de plaats om een exhaustief overzicht te geven van de op het congres gevoerde discussies en het gepresenteerde onderzoek. Ik beperk me tot het aanstippen van de meest in het oog springende nieuwe issues.

Haast iedereen was het er over eens dat de 'klassieke' visies ten aanzien van communicatie en ontwikkeling (m.a.w. deze van Schramm, Lerner, Rogers en Co) hadden afgedaan. In plaats van hun fragmentaire en kortzichtige kijk, werd gepleit voor een globale en samenhangende theorie op de maatschappelijke ontwikkeling en de plaats van de verschillende internationale communicatiefenomenen en -processen hierin. Derge-

lijke aanpak maakt het uittekenen van een glasheldere strategie en het toetsen door middel van onderzoek evenwel uiterst complex. Het aanbieden van een algemeen geldend alternatief ligt om dezelfde reden nog niet in het verschiet; hoewel de discussie omtrent de Nieuwe Informatie Orde NIIO reeds heel wat nieuwe elementen bevat. Cees Hamelink zette ze in zijn *Delineation and priorities for the work of the international communication section* nog eens op een rijtje. Eén van de consequenties van een dergelijk standpunt houdt in dat men ook de inbreng van 'kritische' medestanders 'kritisch' gaat bekijken. Dit gebeurde bijvoorbeeld door Jorge Reina Schement en enkele van zijn studenten aan de Annenberg School of Communications in hun *A middle range analysis of the international transfer of television programs*. Hierin pogen zij de onderzoekingen op het vlak van de internationale flow van TV-programma's (Katz en Weddell, Tunstall, Poole, Schiller, Varis en Nordens-treng) aan te vullen met een eigen onderzoek, en wordt Schillers theorie van het Amerikaanse communicatieindustriële-militair complex gevoelig genuanceerd. Een andere opgemerkte inbreng kwam van Rudolf Strobl van de Hartford-universiteit. Hij plaatste vraagtekens bij de economisch-deterministische premisen in de zgn. dependencia-theorieën, de veranderde natuur van culturele producten, en de zich wijzigende verhouding tussen publieke en private staatssectoren.

Dezelfde problematiek kwam ook vanuit de invalshoek der nieuwe technologieën aan bod. Algemeen werd immers aangevoeld dat deze thematiek tot nog toe een grotendeels onontgonnen terrein vormt. Een dergelijke uitspraak klinkt des te merkwaardiger als men weet dat nagenoeg iedere spreker de impact van deze nieuwe technologieën, niet alleen voor de toekomstige maatschappij als zodanig, maar ook voor de Noord-Zuid-relaties, sterk benadrukte. Een aanzet tot exploratie boden Russell Pipe, hoofdredacteur van *Transnational Data Report*, en Jörg Becker van de universiteit van Marburg. Beiden plaatsten de technologische ontwikkelingen in hun maatschappelijk kader, en poogden zodoende de structurele politieke, economische en culturele tegenstellingen op nationaal en wereldvlak bloot te leggen. Ook heb ik met belangstelling het standpunt van de Indische onderzoeker Binod Agrawal

in *Satellite communication technology for development: the Indian scene*, gelezen.

Een hier nauw bij aanleunende trend is het verlaten van de vroeger erg populaire individualiserende of sociaal-psychologische zienswijzen bij analyses van machtsrelaties. Het onderzoek naar en over 'machtse elites' en 'bewustzijnsmanagers' heeft plaats ingeruimd voor een meer structuralistisch begrippenapparaat waarbij de rol van de staat vrij centraal staat. Communicatie wordt niet langer alleen inhoudelijk, maar ook als een materieel proces, onderdeel van de ideologie van een samenleving, beschouwd. Vandaar ook het grote belang dat vele ontwikkelingslanden momenteel hechten aan de discussie omtrent een autonoom communicatiebeleid. Dit bleek duidelijk uit tussenkomsten vanuit Latijns-Amerikaanse hoek, met name vanwege de Venezolaan Oswaldo Capriles en de op ILET werkzame Hector Schmucler, en uit de literatuurstudie van Joseph Rawley in *Communication needs and priorities in developing countries*.

Een laatste thematiek die vooral naar aanleiding van Robert Stevenson en Richard Cole's paper *Some thoughts on the future of content analysis* ter sprake kwam, was van meer methodologische aard. Zij pleitten voor een grondige evaluatie van de klassieke mededelingsanalyses, en stelden dat veel onderzoek totaal zinloos en overbodig is. M.i. zweren ze zelf nog te veel bij de typisch-Amerikaanse, kwantitatief gerichte onderzoeksmethodieken, om een fundamenteel nieuw perspectief te kunnen aanreiken. Desalniettemin is hiermee de discussie gestart, en dat feit alleen al is verheugend te noemen in een klimaat waar de Amerikaanse wetenschapsdiscipline nog steeds een quasi-monopoliepositie inneemt.

Voor een definitief eindoordeel over de IAMCR-conferentie is het waarschijnlijk nog te vroeg. Daarvoor waren mijn ervaringen te fragmentair, dienen de te berde gebrachte en ogenschijnlijk nieuwe inzichten eerst te bezinken en dan verder uitgewerkt te worden. Enkel de toekomst kan uitwijzen of met dit congres een beslissende stap in de internationale communicatiediscussie gezet werd, dan wel of het zal geboekstaafd worden als een van de zovele in de rij. See you in 1984 in Praag.